

סימן א. בדין שיעור אכילת תרומה לחיוב תשלומין, לב ע"ב – לג ע"א

- א. תנו רבנן: האוכל כזית תרומה – משלם קרן וחומש, אבא שאול אומר: עד שיחא בו שוה פרוטה. ...
- ב. תנו רבנן: האוכל תרומה פחות מכזית – משלם את הקרן ואינו משלם את החומש. היכי דמי? אי דלית ביה שוה פרוטה – קרן נמי לא לישלם, ואי דאית ביה שוה פרוטה – חומש נמי לישלם! – לעולם דאית ביה שוה פרוטה. ואפילו הכי, כיון דלית ביה כזית – משלם את הקרן ואינו משלם את החומש.
- ג. אמרוה רבנן קמיה דרב פפא: הא דלא כאבא שאול, דאי כאבא שאול – האמר: כיון שיש ביה שוה פרוטה, אף על גב דלית ביה כזית! – אמר להו רב פפא: אפילו תימא אבא שאול, אבא שאול תרתי בעי. –
- ד. ומי בעי אבא שאול תרתי? והא תנן, אבא שאול אומר: את שיש בו שוה פרוטה – חייב בתשלומין, את שאין בו שוה פרוטה – אינו חייב בתשלומין. אמרו לו: לא אמרו שוה פרוטה אלא לענין מעילה בלבד, אבל לתרומה – אינו חייב עד שיחא בו כזית. ואם איתא, כיון שיש בו כזית מיבעי ליה! – תיבתא.

הגמרא [סעיף ד] מדייקת מלשונם של חכמים 'עד שיחא בו' שאבא שאול מחמיר יותר מחכמים במקרה מסוים [יש בו שו"פ ואין בו כזית], דהיינו הוא לא מצריך תרתי, אלא די בשו"פ כדי לחייב. לפי זה ניתן לדייק גם מסעיף א, שבו אבא שאול אומר 'עד שיחא בו', שגם חכמים מחמירים יותר במצב מסוים [יש בו כזית ואין בו שו"פ], דהיינו הם לא מצריכים תרתי, אלא די בכזית כדי לחייב. עוד ראייה לפרשנות זו בחכמים, מההוא אמינא של ר"פ, שאבא שאול תרתי בעי, ואם גם חכמים מצריכים תרתי במאי פליגי [אמנם ראייה זו כשלעצמה היה ניתן לדחות, שאולי לפי מסקנה, שאבא שאול לא בעי תרתי, ניתן לומר שחכמים בעו תרתי].

[ראה דיון על כך בהערה 4 בשוטנשטיין. וראיתי ברש"י שהוכיח כפרשנות זו מכך שמהמילה 'ונתן' נדרשת לפי חכמים למילתא אחריתי, ומנלן לחדש דבעינן נמי שו"פ, אך צריך לי עיון, שהרי באבא שאול רצה ר"פ לומר דבעי תרתי אע"פ שאבא שאול דרש את המילה 'יאכלי' למילתא אחריתי].

לפי כל זה ניתן לתאר את מחלוקת אבא שאול וחכמים, שאבא שאול מצריך רק שו"פ וחכמים מצריכים רק כזית. אלא שאין כאן סימטריה גמורה, שהרי בכזית שאין בו שו"פ חכמים מחייבים קרן וחומש, ואבא שאול פוטר לחלוטין, ואילו בשו"פ שאין בו כזית אבא שאול מחייב קרן וחומש, וחכמים לא פוטרים לחלוטין אלא מחייבים קרן כגזלן בעלמא.

אבא שאול			חכמים		
פחות משו"פ	שו"פ		פחות משו"פ	שו"פ	
פטור	קרן וחומש	כזית	קרן וחומש	קרן וחומש	כזית
פטור	קרן וחומש	פחות מכזית	קרן	פטור	פחות מכזית

בהמשך הסוגיא נדונה ברייתא בענין מעילה :

- ה. ואף רב פפא הדר ביה, דתניא: +ויקרא ה+ וחטאה בשגגה – פרט למזיד. וזלזל דין הוא, ומה שאר מצות שחייב בהן כרת – פוטר בהן את המזיד, מעילה שאין בה כרת אינו דין שפטר את המזיד? – לא אם אמרת בשאר מצות – שכן לא חייב בהן מיתה, תאמר במעילה שחייב בה מיתה. תלמוד לומר: בשגגה – פרט למזיד. ואמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין: האי תנא, מעיקרא אלימא ליה כרת, ולבסוף אלימא ליה מיתה? – ואמר ליה: הכי קאמר: לא אם אמרת בשאר מצות – שכן לא חייב בהן מיתה בפחות מכזית, תאמר במעילה – שחייב בה מיתה בפחות מכזית. ואמר ליה: תנוח דעתך שהנחת את דעתי ואמר ליה: מאי ניחותא? דרבה זרב

ששית שדו ביה נרגא: מאן שמעת ליה הזיד במעילה במיתה – רבי היא. דתניא: הזיד במעילה, רבי אומר: במיתה, וחכמים אומרים: באזהרה. מאי טעמא דרבי? – אמר רבי אבהו: גמר חטא חטא מתרומה, מזה תרומה במיתה – אף מעילה במיתה. ומינה, מזה תרומה בכזית – אף מעילה בכזית. ומתקיף ליה רב פפא: ממאי דרבי כרבנן סבירא ליה? דילמא כאבא שאול סבירא ליה, דאמר: יש בה שוה פרומה – אף על גב דלית בה כזית. – והא רב פפא הוא דאמר דאבא שאול תרתי בעי! – אלא שמע מינה: הדר ביה.

ו. מר בריה דרבנא אמר, הכי קאמר: לא אם אמרת בשאר מצות, שלא עשה בהן שאין מתכוין כמתכוין, שאם נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר – שפטור. תאמר במעילה, שאם נתכוין להתחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה – שמעל.

ז. רב נחמן בר יצחק אמר, הכי קאמר: לא אם אמרת בשאר מצות, שכן לא מתחייב בהן שאין מתעסק כמתעסק, שאם נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר – שפטור. תאמר במעילה, שאם הושיט ידו לכלי ליטול חפץ, וסך ידו בשמן של קודש – שמעל.

את היחס בין שני התירוצים האחרונים ניתן לתאר על פי הדירוג הבא:

דרגות בכונה [מהחמור לקל]

מעילה	שבת	
רצה ליטול גיזי הקדש ונטל הקדש	לחתוך מחובר וחתך מחובר	[א] מתכוין
רצה ליטול גיזי חולין ונטל הקדש	לחתוך תלוש וחתך מחובר	[ב] אינו מתכוין [=מתעסק]
רצה ליטול חפץ וסך ידו בשמן הקדש	להגביה תלוש ותלש מחובר	[ג] אינו מתעסק

בדרגה [א] חייב גם חטאת בשבת וגם אשם מעילות בתרומה.
למר בריה דרבנא בדרגה [ב] חייב רק במעילה ולא בשבת. [ודרגה [ג] אולי פטור בשניהם.
לרבנן בדרגה [ב] חייב בשניהם, ובדרגה [ג] חייב רק במעילה.